

Заклучоци и наоди:

Знаат ли невработените зошто и како да се евидентираат како невработени: активни, пасивни или неевидентирани

Вовед и позадина

Нејасното толкување и примена на правата и обврските кои ги имаат невработените кои се евидентираат во регистрите на АВРМ создаваат пречки и неинформираност кај невработените лица кои имаат интерес да поднесат барање за користење на некоја од активните мерки за вработување или услуги за вработување. Овие пречки се уште поизразени кај социјално ранливи лица кои се и целна група во овие мерки и на која им е потребна поддршка за активација на пазарот на труд.

Во овој текст ги наведуваме главните заклучоци и наоди за нивото на запознаеност и достапност на информации помеѓу невработените лица за процесот за нивна евиденција и можностите да се биде корисник на услугите на АВРМ и на активните мерки за вработување. Целна група на истражувањето се невработени лица, без оглед на тоа дали невработеното лице повремено работи, работи во домаќинството, повремено врши работа и без оглед дали е евидентирано или не е евидентирано во евиденцијата/регистрите на АВРМ.

Статистичка популација ги опфаќа невработените лица во петте општини во Македонија со најголем број на ромска популација, примерокот е диспропорционален бидејќи намерата е да обезбеди анализа за одредена група кај населението во нашиот случај – Роми наспроти Не-Роми. Вкупната големина на примерокот е 201 испитаник преку соодветна дистрибуција по локација согласно бројот на невработени лица и бројот на население.

Релативно ниското ниво на информираност кај невработените лица укажува на потребата за усогласување на регулативата, ставовите на различните чинители, како и поголема информираност за можностите, правата и обврските на невработените лица.

I. Политики и процедури

- Потреба од спроведување на **детална агрегатна импакт анализа на ефектите во изминатиот период од политиките за вработување во насока на креирање на поефикасни структурни реформи**. Притоа да се имаат во предвид светските искуства

и да се води сметка на ефектите на трошокот врз општеството како резултат на неефикасност на пазарот (deadweight loss), ефектот на замена (substitution effect) кои лица би се вработиле или би биле вработи и без дадени субвенции, нето ефект на креирање на работни места (ефект за зачувување на работните места) и така натаму.

- **Неусогласеноста на политиките и нивната примена предизвикуваат недоразбирања и неинформираност** меѓу потенцијалните корисници на правата и придобивките кои произлегуваат од законот, а особено за потенцијалните корисници на активните мерки за вклучување на пазарот на труд, како и активација на лицата кои се неактивни.
- Постои **различно и неусогласено разбирање на правата и процедурите за евиденција на невработените лица** (било активни, пасивни или воопшто неевидентирани).
- Најзначајната промена како разлика на ревидираниот ОП од 2017 и за 2018 година во однос на претходните години е **можноста на лицата кои се пасивни баратели на работа да го променат статусот во активни баратели веднаш вклучително и во текот на даден отворен повик за користење на активни мерки без притоа да се бара статус на активен барател пред отворање на даден повик** (услов кој во претходниот период постоел). Ова претставува можност за пасивните баратели на работа доколку имаат интерес за даден повик да го променат статусот во активен и да поднесат барање за даден повик.
- **Внатрешните процедури за евиденција на вработените** и можноста за користење на мерките и услугите на АВРМ во основа **не се разликуваат** меѓутоа сепак постојат мали разлики и “исклучоци” (најчесто во меѓу општинските центри) кои според центрите се во насока на поголема пристапност на невработените.
- Во дел од центрите се применува **рокот на пријава на активните баратели на работа (евидентирани невработени) кога тие имаат неколку денови (два до три) по истекот на 30 дена од последна пријава претходниот месец, меѓутоа кај дел од центрите активните баратели имаат и дополнителни триесет дена на пријава по истекот на првите триесетте денови** (утврдено во член 59-а, став 2). Овој рок се применува кај некои од центрите и важи само за активните баратели на работа.
- Постојат исклучоци каде се **толерира задоцнување кај некои лица доколку имаат соодветно објаснување и тоа во период од неколку денови**. Доколку и овој рок е пробиен активните лица се бришат од евиденциите на АВРМ и притоа добиваат забрана за евиденција во било кој регистар во рок од една година. Ова беше идентификувано како хендикеп за лица кои се активни баратели на работа кај кои оние лица кои би биле заинтересирани за дадена помош, а притоа се избришани од евиденција и не можат да користат никакви услуги или мерки во текот на цела година.
- **Толеранцијата е главно за приматели на социјална помош кои се “принудени” да се пријавуваат како активни баратели за работа** со цел да го остварат правото за социјална помош без притоа да приложуваат докази дека барале работа.

- Условот за приложување на доказ дека дадено лице активно барало работа од една пријава до друга (триесет денови) во никој од центрите со кои е разговарано не се бара (член 59) од невработените. Според центрите тешко се докажува дека невработените лица односно барателот на работа по сопствена иницијатива барал вработување, па оттука и не се бара како доказ.
- Пасивните баратели на работа (други лица) немаат право на користење на мерки и други директни известувања, единствено да се информираат по сопствен интерес и доколку изразат интерес за некоја мерка, обука и слично да се префрлат во евиденцијата на активни баратели за да користат некоја услуга или мерка која е тековно активна.
- Повеќето од центрите со кои се разговараше размислуваат во насока дека категоризацијата на невработени лица – активни баратели на работа, и други баратели на работа – пасивни баратели на работа, не врши некоја особена функција која оди во насока на справување на проблемите за поголема вклученост на лицата кои имаат потешкотии за вклучување на пазарот на труд туку се сведува на техничко евидентирање на лицата кои се невработени во едниот или другиот регистар за остварување на права.
- Она што недостасува е партнерскиот однос на невработените лица и центрите за вработување каде центрите нема да се гледаат едноставно како место каде невработените треба да се пријавуваат (техника или обврска), туку место каде лицата кои сакаат да најдат работа, а имаат потешкотии за вклучување на пазарот на труд ќе работат на процесот на нивно унапредување на капацитети, вештини, и насочување за вклучување на пазарот на труд.
- Истовремено, според перцепцијата на центрите, кога станува збор за невработените лица од ромска етничка припадност, на прашањето за **релативно слабата искористеност на услуги или мерки за вработување**, речиси сите сметаат дека тоа е одраз на повеќе фактори и тоа фактори кои важат за лицата кои се соочуваат со повеќе препреки (без разлика на етникум). Препреките кои се ограничувачки за голем број на невработени се лицата кои немаат **никакво образование или ниско образование, низок степен на квалификации и се соочени со неможност да се вклучат на пазарот на труд, нискиот интерес за трудо-интензивна работа која е ниско платена, непочитување на работните односи како и честото ограничување поради потребата да се грижат за семејството како и можностите за неформално работење.**

II. Активни баратели на работа

- Голем дел од невработените Роми се со незавршено основно образование додека пак кај не-Ромите се со завршено средно образование. Овој наод соодветствува со многуте наоди и заклучоци дека **образовната квалификација е еден од основните пречки за влез на пазарот на труд за Ромите без образование**, односно лицата само со стекнато основно образование без разлика на етничката припадност и ја покажува високата корелација на степенот на образование и невработеноста.

- Како најчести **причини за невработеност** кај Ромите испитаници, според нивната перцепција, **се немањето на соодветно образование (за 26,8% од одговорите кај Ромите испитаници) и немањето на соодветни вештини и знаења (за 17,9%).**
- За испитаниците во групата не-Роми, најчесто **наведувани причини за невработеност според нивната перцепција, е недостатокот на достоината работа/работни места (23,9%) и како втор најчесто наведен одговор дека работаат повремено понекогаш и тоа ги задоволува нивните потреби (18,3% кај не-Ромите, и за 13,4% од Ромите испитаници).**
- Гледано по полова структура за лицата кои се невработени, а се од женскиот пол, без разлика на етникум како пречка се јавува **и потребата од остварување на традиционалната улога на жената за грижа за семејството односно за децата и постарите лица кои се дел од семејството и оваа причина се наведува во 10,4 проценти од вкупниот број на одговори кај испитаниците и речиси исклучиво кај жените (91% од лицата кои ја наведуваат оваа пречка се жени)**
- **Степенот на запознаеност на правата и обврските при евидентирање како активни баратели на работа е различен кај лицата кои се испитаници и во просек е релативно низок (од единаесет права и обврски во просек активните баратели се запознаени со четири. Степенот на запознаеност е малку повисок кај Не-Ромите односно во просек се запознаени со четири од единаесет права односно кај Ромите просек со три од единаесет.**
- **Најголем дел од активните баратели на работа без разлика на етникум се добро запознаени дека агенцијата може да посредува при барање на работа и дека може да ги повика при можно отворање на работни места (61% од испитаниците), исто така повеќе од половината (57%) се свесни дека доколку навремено не се јавуваат во АВРМ ќе бидат отстранети од евиденцијата, додека само 34% одговориле дека се свесни дека потоа би имале забрана за повторна пријава во рок од една година**
- **Малку помалку од половината се свесни за можностите за добивање на обука и за парична помош при невработеност. Само 35% изјавиле дека знаат дека имаат право за користење на активни мерки за вработување, додека многу мал дел од испитаниците изјавиле дека се запознаени дека не смеат да одбијат понудена работа (19%), дека агенцијата може и треба да ги повикува за советување за начини за барање на работа (12%), и 9% се запознаени со обврската дека е потребно приложување на доказ дека активно бараат работа.**
- Во однос на одговорите според етничка припадност односно група на активни баратели на работа Роми наспроти активни баратели Не-Роми, постои разлика во одговорите за степенот на информираност преку воспоставување на проактивен контакт на агенцијата кон потенцијалните корисници на услугите. **64% од испитаниците Роми изјавиле дека воопшто не се контактирани од страна на АВРМ додека кај не-Ромите овој процент изнесува 44, во однос на понудена работа 18% од Не-Ромите изјавиле дека преку АВРМ им е понудено работа, додека на истото прашање 9% од Ромите одговориле потврдно.**

- Овде може повторно да се истакне дека од сите испитаници **само 4% и тоа сите Роми биле контактирани за повремено вршење на општинско корисна работа** додека никој од испитаниците не-Роми не дал потврдна изјава за оваа услуга.
- **Најголем број на испитаниците Роми (активни баратели на работа) изјавиле дека најчесто се информираат преку директен контакт во канцелариите на АВРМ (34%),** а во помала мера преку веб стана и смс пораки (со по 11%) додека само 4% од Ромите изјавиле дека се информирале преку информативни средби во нивното опкружување, а дополнителни 9% изјавиле дека се информираат на друг начин не наведувајќи го точниот канал (но, најчесто преку меѓусебно информирање од еден на друг). 30% од Ромите активни баратели на работа изјавиле дека не се информираат никако и не се воопшто запознаени со мерите и услугите.
- Кај другата група на невработени активни баратели на работа, **Не-Роми, со ист интензитет се јавува информирањето преку директен контакт со АВРМ и веб страницата** (со по 29% одговори), додека 10% се информираат преку ТВ и други медиуми, а исто толку преку смс и друга комуникација со АВРМ. Според изјавите на невработените активни баратели Не-Роми, само 10% од нив не се информираат никако и не се запознаени со услугите и мерките кои ги имаат на располагање.

III. Пасивни баратели на работа

- Од вкупниот примерок на **пасивни баратели на работа 19% сметаат дека може да бидат корисници на услугата посета обука** (која пак според АВРМ и центрите) е услуга која можат да ја добијат само активни баратели на работа (односно со промена на евиденција во активни баратели на работа), 15% изјавиле дека би биле повикани за дадена (за услуга за која се информираат само активните баратели на работа), 36% од вкупниот број на испитаниците од оваа група), меѓутоа 24% од испитаниците од оваа категорија сметаат дека би немале право да се пријават цела година (правило кое според центрите за вработување важи само на активните баратели но, не и за активните баратели на работа кои би имале право да се пријават но, како пасивни баратели во било кое време).
- Од испитаниците кој се **пасивни баратели најголем дел (76%) се изјасниле дека досега не им е понудена помош од страна на АВРМ.** Перцепцијата дека досега не е понудено ништо се разликува кај испитаниците по етникум и е **поизразена кај Ромите (86%)** наспроти 68% кај Не-Роми.
- **Мал е процентот на лица коишто изјавиле дека биле повикани за отворено работно место** каде и за двете групи тоа е 12% од вкупниот број на испитаници (16% од Не-Роми и 7% од Роми, каде не се јавува ниту едно лице од групата Роми од женски пол). Идентичен е и број на лица кои биле повикани за работно место но одбиле и за двете групи, тоа е 12% од вкупниот број на испитаници (16% од Не-Роми и 7% од Роми каде не се јавува ниту едно лице од групата Роми од женски пол).
- На прашањето дали би се го смениле статусот од пасивен во активен барател на работа доколку им помогне за нивно вработување, општо земено **повеќе од половината т.е. 56% од пасивните баратели на работа изјавиле дека тоа би го направиле,**

наспроти 44% кои не сакаат да преминат во активната група на баратели на работа.

- Од оние кои одговориле потврдно повеќе од половината би се евидентирале како активни баратели бидејќи доколку се истите обврските не им прави разлика дали ќе се пријавуваат еднаш во месец или еднаш во шест месеци, за 37% би се пријавиле но, пред тоа да бидат информирани за нивните можности и обврски, а за 11% од овие лица потребни им се дополнителни информации како да го направат пријавувањето.
- Додека пак за оние лица кои изјавиле дека не сакаат да се пријавуваат како активни баратели причината е за 47% од нив обврската (фреквенцијата) да се евидентираат секој месец, 33% сметаат дека сами можат да барат работа, и за 20% дека не веруваат дека таквиот начин би им помогнал.
- Гледано по структура на групи Роми наспроти Не-Роми, може да се забележи дека две опции имаат поголема разлика на изјави и тоа за 32% од испитаниците не-Роми изјавиле дека не можат да одат да се пријавуваат секој месец, додека пак овој број кај Ромите изнесува 7%. За 16% од Не-Ромите и за 27% од Ромите им треба информација за тоа што (би) добиваат ако се пријават како активни баратели. Исто така се забележува дека кај поголем број на испитаниците Роми ја избираат опцијата дека немаат потреба да се пријавуваат како активни баратели бидејќи не веруваат дека ќе добијат помош (5% од Не-Роми, наспроти 13% од Роми).
- Во делот на информираноста за промена на статусот од пасивен во активен барател на работа 41% од не-Ромите се изјасниле дека тоа знаат како да го направат додека кај Ромите овој процент изнесува 24% од групата пасивни баратели Роми.

IV. Неидентифицирани невработени

- 38% од испитаниците не се евидентираа во АВРМ што може да укажува на потребата од информирање за потенцијали бенефити и права од евидентирање на потенцијалните корисници доколку станува збор за недостаток од информации за улогата на агенцијата и политиките за намалување на невработеноста, но и потребата од унапредување на довербата за партнерско работење за поголема активација на лицата кои не се евидентираат воопшто во АВРМ со цел да се надмине пречката за немање на очекувања дека политиките можат да придонесат.
- На прашањето за пријавување во АВРМ, најголем дел од неидентифицираните испитаници се изјасниле дека никогаш не биле евидентирани во АВРМ (51%), а речиси ист број на испитаници (47%) одговориле дека не биле во АВРМ повеќе од една година (но некогаш биле).
- Истото прашање анализирано по групи Роми наспроти Не-Роми, покажува дека не постои особена разлика кај Ромите и не-Ромите во однос на оние коишто никогаш не биле во АВРМ, или престанале да се евидентираат, ниту пак постојат значајни разлики по пол.

- Во однос на **причините поради кои невработените не се евидентираат**, најчесто спомнувана причина кај целата група се дека **не им треба работа, не им треба помош од АВРМ, немање на информации како да се евидентираат, или неможнота поради лични причини да се вклучат на пазарот на труд**. Постои разлика помеѓу не-Ромите и Ромите кои не се евидентирани во АВРМ најмногу во изјавите кај Не-Ромите од кои 25% изјавиле дека не им треба работа па оттука не се евидентираат во АВРМ, за 20% не им треба помош од АВРМ, а за 13% не се информирани како. Додека за Ромите пак причините кои не се наведени, а кои во најголем дел претставуваат технички ограничувања како моментално немаат право да се пријавуваат, тековни ученици, здравствени причини, старост, загубена документација, недоверба во институцијата и слично, следено со ист интензитет, со по 13% од испитаниците кои изјавиле дека немаат квалификации, немаат можност да се вклучат на пазарот на труд, и дека АВРМ не може да им помогне.
- Кај женската популација пак најмногу се истакнува одговорот дека не им треба работа (20%) од кои сите се изјави од групата жени Не-Ромки, додека **кај Ромките се истакнува изјавата за неможност да се вклучи на пазар на труд поради лични и семејни состојби (после учеството на причините кои не се експлицитно наведени, а најчесто спомнувани немање на адекватна документација, загубена документација, студент, или работа во неформален сектор)**.
- Перцепцијата за степенот на информираноста за можностите кои АВРМ ги нуди на **невработените и неевидентирани не-Роми и Роми за 60% од испитаниците (рамномерно и по групи на Роми и Не-Роми идентично) не се запознаени со можностите**; во однос по пол повторно речиси идентично 29% од жените не се запознаени со потенцијалните можностите кои се нудат преку АВРМ при евиденција.
- 80% од оваа група на испитаници изјавиле дека никогаш не биле контактирани додека од оние 20% кои изјавиле дека некогаш биле контактирани учеството на изјавите на Ромите е значително повисоко и тоа 14% од нив биле Роми а 6% Не-Роми. **Потребата од информирање за оние лица кои не се запознаени со можностите кои треба да им ги овозможи АВРМ преку услугите кои ги нуди, а кои се заинтересирани треба да бидат целна група на АВРМ и од оние лица кои воопшто не се евидентирани треба да се информираат**. Од друга страна пак онаа група која не се евидентира поради недостаток на доверба дека ќе добие квалитетна и ефективна улога потребно е да се таргетираат преку други форми на комуникација и пораки.